

Bányai János, a szerkesztő

Emlékszem, Bányai János 1976-ban vett maga mellé segédszerkesztőnek a *Híd*-ba. Ő akkor negyvenhét, én pedig huszonnyolc éves. Felfiatalított „csapat” a már tíz éve mértéktartóan irányított Ács Károlyéhoz viszonyítva, s az ambíciók is fiatalosabbak. Bányai azonnal egy átgondolt, mindenekelőtt írói tervekre alapozott irodalmi, művelődési és a tudományt az olvasó elé tárni kívánó folyóiratot képzelt el, amelyből nem hiányozhat a hagyományfeltárás és a legkorszerűbb törekvések támogatása, az eredmények és törekvések felmérése sem. Nem csak vallotta, az általa szerkesztett évfolyamok bizonyítják is, hogy folyóiratunk a népek és kultúrák, irodalmak közötti híd szerepét is sikerrel töltheti be, elsősorban természetesen az (akkori) jugoszláv irodalmak jobb műveinek a közvetítésével, a hazai és a külföldi magyar olvasó felé. S megvizsgálva ezeket az általa – s némi túlzással talán, az e sorok írójával közösen is – szerkesztett évfolyamokat, látható, hogy a szépirodalom mellett az esszé, a kritika, a társadalomtudomány, a művelődéstörténet, a néphagyomány és a művészetek között mindenekelőtt a képzőművészet fontos szerepet kapott. Több mint harminc év távlatából is azt kell mondanunk, valóban átgondolt tervei voltak Bányai Jánosnak, amelyek, talán a szociográfiai programot kivéve, majdnem hiánytalanul meg is valósultak. A *Híd* ismét jól körvonalazható arculatot kapott azáltal, hogy elsődlegesen az élő vajdasági magyar irodalomra, a művelődési örökségre, (folklor) emlékeinek feltárására, a könyv, a színházi, a zenei és a képzőművészeti kritika serkentésére nemcsak ösztönzött, hanem, minden túlzás nélkül állíthatjuk, magas szinten művelte is. A szellemi irányító viszont ki más, mint a szerkesztő volt.

Hogy Bányai János nemcsak meghirdette programját, hanem maga is tevékenyen részt vett megvalósításában, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy már az első általa szerkesztett *Híd*-számokban kommentálta, azaz

szerkesztői kommentárral látta el a szövegeket: Gion Nándor *Izsakbár* című elbeszélését és Fehér Ferenc verseit, majd a következőben Ács Károly verscsokrát, írt Jung Károly verseiről, Tolnai Ottó egyfelvonásosáról és Celebesz-ciklusáról, Németh István prózájáról. Varga Zoltán később kötetcímmé emelkedett *Hallgatás* című novellájának elemzésével írt kritikái éllel jegyzetet Dér Zoltán tanulmányához...

A folyóirat költői a már említetteken kívül mindenekelött Pap József, Brasnyó István, Domonkos István és Danyi Magdolna (s már ekkor versciklusával megtiszteli a *Hidat* Tandori Dezső is), prózaírói ugyancsak Brasnyó, Herczeg, Németh István, Tolnai, de felfedezi Dudás Károlyt, Balázs Attilát, Juhász Erzsébetet..., míg tanulmányírója mindenekelött Bori Imre, aki ekkor (1976-ban) fejezi be nagy Jókai-tanulmányát, és kezdi el a később monográfiává ért Krleža-értekezéseit. Szeli István viszont ugyanekkor a nemzetiségi mikro-kultúra elméleti és módszertani kérdéskörét vizsgálja, Bosnyák István Sinkó-tanulmányait folytatja, Pap Józseffel és e sorok írójával felkutatja Gál László utolsó füzetének számottevő, addig ismeretlen verseit, meghirdeti a gyermekversek évét, amelyből aztán könyvkiadásunk legnagyobb példányszámú, a 25 000-es *Messzike* születik meg.

Közben szinte havi könyvrovatot kap Thomka Beáta, Utasi Csaba és (többnyire a jugoszláv irodalmi termés követésére) Végel László, színházit Gerold László, zenéit Pándi Oszkár, Tolnai Ottó képzőművészetit. Bela Duranci megkezdheti nagy építész-történeti tanulmányainak sorozatát, amelynek eredménye a vajdasági szecessziós építészeti „nagykönyve”, majd hozzájárul a képzőművészeti könyvsorozat izmosodásához, amely B. Szabó György és Sáfrány Imre művészetének feltárásával indult 1978-ban, s folytatódott előbb a *Híd* lapjain, majd kötetekben is Pechán Józseftől Konjovícón, Oláhon, Hangyán, Nagypátin keresztül Baranyi Károlyig, Balázs G.-ig és Ács Józsefig. Szombathy Bálint viszont számról számra a legújabb képzőművészeti és performance-törekvésekről számol be a Tájékoztató című rovatában. S akkor még nem is említettük, hogy a *Híd*-ban állandósul a filmről és a televízió művészeti műsorairól szóló értékelő felmérés is. A Krónika rovat viszont minden jelentős művelődési eseményről beszámol. S közben – a centenárium ürügyén – a *Híd* tucatnyi munkatársával újraolvasztatja és újraértelmezteti Ady valamennyi kötetét, a Versek éve által időnként mozgósítja a teljes vajdasági magyar költőtársadalmat, novellát rendel minden új szám élére, amelyekhez Maurits Ferencsel készített szövegrajzokat...

S mindennek nyilvánvaló visszhangja van itthon és odaát is, mert – a költő Tandorit már említettük –, érkezik tőle terjedelmes tanulmány is (Mi mondható róla, mondható róla I., II.) és Ungvári Tamástól, Tamás

Gáspár Miklóstól, Radnóti Sándortól, majd a Fehér Ferenc–Heller Ágnes filozófus házaspártól. A *Hid*ban Bányai János szerkesztése alatt ott van a szépíró Mészöly Miklós meg Ottlik Géza is, utóbbi, az akkor szinte irodalmi szenzációnak számító *Buda* című regényének „néhány regénykezdet”-ével. Ottlik személyes tiszteletét is teszi a szerkesztőségünkben 1979 kora őszén. Újvidéken látogat meg bennünket Méliusz József, Fejtő Ferenc, Konrád György és Juhász Ferenc..., verseit küldi Rába György és Orovecz Imre, a szerb–magyar kapcsolattörténeti tanulmányait Vujicsics Sztoján, az itthoniak közül pedig Aleksandar Tišma, Vasko Popa, Danilo Kiš, Milorad Pavić, Pavle Ugrinov, Mirko Kovač... tisztelik meg a *Hidat* sokszor eredeti írásokkal és személyes látogatásaikkal is.

E rangos névsort azért említem, mert nem másról, mint a szerkesztő Bányai Jánosról szól, aki néhány folyóiratszámával és mindenekelőtt személyiségével, az egykori *Symposion* szerkesztésével szerzett érdemeivel és nem utolsósorban kritikus, irodalomszemléleti és elméleti tanulmányaival szerzett hírnevet és tekintélyt, ami olyan rangot kölcsönzött a *Hid*nak, hogy vonzó volt az írók számára, sőt azt mondhatnám, presztízst is jelentett. Mondhatná valaki, szerencsés véletlen, lévén a hetvenes évek második feléről van szó, de állítom, mindenekelőtt a szerkesztő megbecsülése, folyóiratának tisztelete (s benne a nem „akárhol” publikálás, a megszólalás lehetősége) a döntő. Ugyancsak zárójelbe kínálkozna – de megírtam már részletesebben – egy véletlen találkozásom Déry Tiborral az adriai crkvenicai–poreči rivierán 1978-ban. Miután bemutatkoztam, azt mondta szinte lelkesedve: „Kapom a Hidatokat, üdvözlöm Bányai Jancsit, jó az újságotok...”

Négy évet töltöttem Bányai Jánossal a *Hid*ban, aztán még négy-öt évet, ő a Forum Könyvkiadó igazgató-főszerkesztőjeként, majd újabb mandátumot a ház vezérigazgatójaként, én kiadóvezetőként. További „felettesként” tanácsolta: „A műfaji változatosságot a továbbiakban is kellő figyelemmel kell kísérnünk, hiszen művelődési életünk olyan eredményeket mutat fel kéziratok formájában, amelyek már valószínűleg túlmutatnak a kizárólagos szépirodalmi orientáción. A szépirodalom műfaján belül hasonló arányosságot kell kiművelnünk, természetesen elsősorban a minőséget és az érdeklődést szem előtt tartva. Az elsőkötetes szerzők művei kiadásának, annak ellenére, hogy nem váltottak ki egyöntetű kritikai véleményt, a továbbiakban is igyekezni fogunk megfelelő teret biztosítani. Szorosabbra kívánjuk fűzni kapcsolatainkat e célból folyóiratainkkal is, hogy a tényleges és a folyamatos közlés eredményeivel ismertessük meg az olvasót.”

Kiadóként? Amikor 1983 és 1987 között ugyancsak szerkesztőjeként és helyetteseként együtt dolgoztunk, szorgalmazta az életművek, B. Szabó

György, Sinkó Ervin, Szirmai Károly és Gál László munkáinak gyűjteményes közlését. A Hagyományokban Papp Dániel és Szenteleky Kornél összegyűjtött műveinek a megjelentetését, továbbá válogatást a *Vajdasági Írásból* és Gozdsu Elek levelezését, irodalmi repertóriumok, bibliográfiák megjelentetését, a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékkel való még szorosabb együttműködést...

A Jugoszláviai Magyar Regénykönyvtár (1981–1985) sorozatban Munk Artúr *A Hinterland*, Majtényi Mihály *Garabonciás és Bige Jóska házassága*, Sinkó Ervin *Optimisták* és *Egy regény regénye*, Herceg János *Ég és föld*, Gion Nándor *Testvérem, Joáb*, Varga Zoltán *A méregkeverő*, Végel László *Egy makró emlékiratai* és Domonkos István *A kitömött madár* újrakiadását szorgalmazta. Nem kis érdeme volt abban, hogy 1986-ban megjelenhettek (három kötetben) s több mint 1500 könyvoldalon Herceg János összegyűjtött novellái.

Közben sok minden másra is volt ajánlata: kezdeményezte Gerold László Színházi életünk második és harmadik fejezetének megjelentetését, Újlak város státútumának közlését és a Vajdasági építészeti szecesszió könyvben való megjelentetését, a Gemma, az elsőkötetesek útjának „megkönnyítését”, a Symposion Könyvek sorozatában pedig olyan izgalmasnak ígérkező, sajnos meg nem valósult műveket ajánlott, mint a szerkesztendő 50 Symposion könyv kritikai irodalma, a 70-es évek Symposion antológiája, a szubkultúra jelenségei, kollektív művek és az Erotika, a Symposion számából „kiindulva” címűt.

A Forum Kiskönyvtára számára rendelt és kapott Szekeres Lászlótól nemegy kéziratot a vajdasági régészeti feltárásokról. Ekkor jelenik meg Hódi Sándor *Táj és lélek* című pszichológiai tanulmánya, Jung Károly vajdasági hiedelmekről szóló munkája és Matijevics Lajos *Földrajzi neveink* ígéretes tanulmánya. S íme néhány ajánlott címszó a Jugoszláviai népek és nemzetiségek irodalmából, amelyekből ugyancsak több meg is jelent: Danilo Kiš: *Holtak enciklopédiája*, Mirko Kovač: *Skarlát ajtó*, Tin Ujević válogatott versei, Aleksandar Tišma válogatott elbeszélései, *Két klasszikus költő* (Laza Kostić és Jovan Dučić) és *Újabb klasszikusok verskötetete* (Dušan Matic, Miloš Crnjanski, Edvard Kocbek, Jure Kaštelan, Stevan Raičković, Radovan Pavlovszki, Enver Gjeurqeku, Ivan Zajec kötetete stb.

Kezdeményezésére, kezdeményezésünkre születtek a már beindult Kisonográfiák sorozatban Bori Imrének a Kosztolányi Dezsőről, Fehér Ferencről, Ivo Andrićről és Miroslav Krležáról íródottak, Lánicz Irénnek a Szarvas Gáborról, míg a nyelvművelő sorozatban olyan művek jelentek meg, mint Szeli Istvánnak a *Nyelvhasználatunk etikája* és a *Nyelvünk, kul-*

túránk, nyelvi kultúránk címűek, Ágoston Mihály gondolatai az új helyesírási szabályzatról, a *Helyesírásunk hiteléért* című.

Komoly elképzelése volt, hogy Bori Imre évről évre egy-egy kötetben írja meg az akkori magyar irodalom modern irányai sorozatát, mert, vélte Bányai János, ezzel egyben a jugoszláviai magyar irodalomtudományi gondolkodás új eredményei érnének be. Ugyancsak Bányai János szerkesztése idején indul Bori Imre összegyűjtött műveinek kiadása, a *Huszonöt tanulmány a XX. századi magyar irodalomról*, amely később nem kevesebb mint tíz kötetben teljesedik ki.

A szerkesztő gondol a fiatal írókra is. Bányai ugyanis folytatva a Forum Könyvkiadó 1976. évi kezdeményezését, tovább szorgalmazta az elsőkötetesek megjelentetését, vállalva, hogy a fiatal szerzőnek ne kelljen az egész évi produkció versenyében kivívnia helyét, vagy várni a sorára, hanem mintegy kiemelve a kéziratok sokaságából (ne feledjük, ekkoriban a Forum még szinte az egyetlen vajdasági kiadó volt), ha vitathatatlan értékeket ígér, legyen az verses-, széppróza- vagy tanulmánykötet, azonnal jelenjék meg. S itt elsősorban a folyóirat-szerkesztők ajánlásait várta, annál inkább, mert a folyóiratok műhelymunkája nélkülözhetetlen a tehetségek kiválasztásában.

Talán nem árt arra is emlékeztetni, hogy Bányai János vitathatatlan minőségelvű (legyen szó folyóiratról vagy kiadóról) szerkesztői koncepciójába az olvasóvá nevelés is beletartozott. A gyermekirodalommal kapcsolatban azt figyelte meg és tapasztalta, hogy azokban a gyerekekben alakul ki a könyv iránti érdeklődés, akik „időben” mély irodalmi élményt kapnak. Ezért volt szándéka a könyveket a gyerekek érdeklődésének középpontjába vonni, hogy általa meginduljon az irodalomhoz fűződő kapcsolatainak fokozatos megszilárdítása. De, mondta Bányai, van e célkitűzésnek egy másik, cseppet sem mellékes célja: olvasót nevelni a vajdasági magyar íróknak. Szerinte ugyanis az addigi tapasztalatok azt bizonyították, hogy íróink otthonosan mozognak az ifjúsági irodalom területén, s nem egy jó írónk megértette azt is, milyen izgalmas feladat olvasót nevelni a gyerekből – olvasót saját magának is. Hiszen a gyerekkorban megkedvelt íróhoz később is hű marad az ember, s nálunk szerencsés körülmények folytán az ifjúságnak szánt irodalmat legnagyobbbrészt ugyanazok írják, akik a felnőtt irodalmat is.

Sajátos helyzetünkől, híd-szerepünkől következett, hogy Bányai Jánosnak, miként elődeinek és utódainak is, szembe kellett néznie a fordítás-irodalommal is. S ez megint csak szép munka volt. Közölni jó fordításban a XIX. századiakat, a Petőfit is ragyogóan fordító szerb „Petőfit”, Zmajt, vagy Branko Radičevićet, Laza Kostićot... S az utánuk következőket: Jovan

Dučićot, Crnjanskit, Edvard Kocbeket, Slavko Mihalićot, Jure Kaštelant, Blažo Koneszkit, Paszkal Gilevszkit, Miodrag Pavlovićot, Ali Podrimját, Vlado Uroševićet, Miroslav Antićot... és a vajdasági nemzetiségieket, Julijan Tamašt, Florika Štefant, Petru Krđut, Vićezoslav Hronjecet... Ezek közül olvasmányélményeiből mindenkit jól ismert, kortársait személyesen is, hiszen egy mandátumban a Jugoszláv Írószövetség elnöke is volt. Bányai János gazdag írói, kritikusi, irodalomtörténeti munkájáról csak annyit: ki kellene egészíteni Csáky S. Piroska tíz évvel ezelőtti a *Híd*-ban közzétett munkáinak válogatott bibliográfiáját.

Nincs folyóirat, kiadó, akit bíráló ne ért volna. Bányait is, e sorok írójával egyetemben. Nemegyszer az akkori pártpolitika hű követése, a *Híd*-dal kapcsolatban a kommunista múlt emlegetése, néha a cenzúra vélt alkalmazása, a Tito-művek (minden akkori tagköztársaság nyelvén, de még albánul és magyarul is) megjelentetése, vagy éppenséggel a túlzott minőségi elvárás volt a folyóirat és a kiadó táblájába célzók nyila. Holott „csak” pontosan tudta kitől és mit várhat el, hogyan kell egy-egy folyóirat-számot tematikailag (rovatonként) felépíteni, az esetleges logikai hibákat a szerzővel megbeszélni, a stiláris hibákat javítani, gyakran lektori munkát is végezni, a hivatkozások korrektségét ellenőrizni, könyvet egészében megálmodni...

De esztétikai, irodalomelméleti vagy irodalomtörténeti, sőt nyelvészeti vitát, csatát Bányai ellen nem lehetett nyerni. Mert álláspontjai, érvei – miként Sinkó Ervinnek és Bori Imrének, akiknek tanítványa volt, a mi generációnknak pedig szerkesztő-tanára – szilárdak voltak, és szilárdak ma is.

A hetvenedik peremén köszöntelek, János!